Hospody proti fašismu! Rozhovor s Lauren Leek o mapách a „třetích místech“

Lauren Leek, Petr Bittner

rozhovor

**Lauren Leek je datová vědkyně a autorka, která zkoumá, jak digitální mapy, algoritmy a platformy proměňují města i každodenní život. S Petrem Bittnerem hovořila o neviditelné moci Google Maps, úbytku hospod a dalších „třetích míst“, nerovnostech i o tom, proč je někdy potřeba vstát od počítače a vyrazit mezi lidi.
**
Lauren Leek vystoupí 24. října na Inspiračním fóru MFDF Ji.hlava.

Když dnes lidé slyší slovo „mapa“, většina si představí nástroj, který jim pomáhá neztratit se. Ve své práci však ukazujete, že mapy mohou také určovat, co vidíme, kam chodíme a komu věnujeme pozornost. Vzpomenete si na přesný okamžik, kdy jste si poprvé uvědomila, že mapa svět nejen popisuje, ale také ho aktivně utváří?

Určitě nešlo o jeden “aha moment”, ale spíš postupné uvědomování. Vzpomínám si ale na jeden moment, který mě poprvé motivoval začít psát svůj text o Google Maps. Hledala jsem jednu restauraci, o které jsem věděla, že tam někde je, ale nemohla jsem ji najít na Google Maps. Uvědomila jsem si, že většina toho, co nám Google Maps ukazují, je utvářeno spíš algoritmy, než samotným fyzickým prostorem. A že to rozhodnutí, co tam uvidíte, je vlastně učiněno za vás, a vy na něj jako uživatel nemáte takový vliv. Ani v případě navigace vlastně nevíte, jestli je vybraná cesta skutečně nejrychlejší, nebo optimalizovaná podle jiných kritérií. Pro jednotlivce je pak nesmírně těžké to ověřit, a tak všichni zpravidla spoléháme na tyhle zjednodušené mapy. A tak jsem si začala klást otázku, kam až tahle moc algoritmů sahá a jaké má důsledky pro fyzickou realitu, kterou obýváme.

Takže jako vždycky: na počátku byla hospoda.

Jak už to tak bývá…

Ve své práci o londýnských restauracích tvrdíte, že Google Maps nejsou jen adresářem, ale také „tvůrcem trhu“. Kdo je podle vás skutečným kartografem digitálního světa? Jsou to programátoři, platformy, uživatelé, vlastníci dat – nebo spíš souhra všech těchto aktérů, v níž už není snadné určit, kdo je za výsledný obraz odpovědný?

Myslím, že platí to poslední. Nakonec v tom všichni hrajeme svou roli. Jako spotřebitelé odevzdáváme svá data, a do velké míry chceme, aby je platformy použily, protože díky nim lépe optimalizují výsledek, z něhož pak jako jednotlivci těžíme. Pak jsou tu programátoři, kteří činí to rozhodnutí – ale nezanedbatelná část těchto rozhodnutí je vlastně předem učiněna i za ně, a oni jen plní tenhle úkol, jehož konečný cíl zůstává stejný: maximalizovat zisk.

Vlastníci dat také dělají spoustu mikrorozhodnutí, z nichž každé je samo o sobě racionální, ale časem a v tom ohromném množství nabobtnají a mají zásadní důsledky pro veřejný prostor. Vezměme si jako příklad opět tu

navigaci: dlouhá řada drobných racionálních kroků v rámci algoritmu může vést k tomu, že vlivem aplikace budou některé ulice mnohem ucpanější než jiné. A právě tady narážíme na dopady, za které by tito “tvůrci trhu” měli nést odpovědnost.

V čem by ji měli nést především?

Prvním nezbytným krokem z jejich strany musí být transparentnost v tom, co vstupuje do jejich rozhodnutí. Otevírá to prostor nejen pro odpovědnost provozovatelů, ale zároveň také pro kolektivní akci. Tahle mocenská nerovnováha aktérů je u kořene problému, protože jako jednotlivci s tím nic nezmůžeme.

„…těžko dávat vinu za neutěšený stav s bydlením ve městech jednotlivci, který začne svůj byt pronajímat jako AirBnb. Z jeho pohledu to může dávat smysl v mnoha ohledech.“

Takže když si to shrneme: Pro majitele nemovitosti může být racionálním rozhodnutím nabídnout byt na Airbnb, stejně jako je přirozené, že se návštěvník města řídí hodnoceními na Google Maps. Když se ale tisíce podobných rozhodnutí soustředí v jediné čtvrti, mohou zásadně proměnit místní bydlení, podniky i každodenní život. Co nám mapy umožňují pochopit o kolektivních důsledcích rozhodnutí, která se při individuálním posuzování mohou zdát neškodná?

V případě AirBnb je to jasné, těžko dávat vinu za neutěšený stav s bydlením ve městech jednotlivci, který začne svůj byt pronajímat jako AirBnb. Z jeho pohledu to může dávat smysl v mnoha ohledech. Proto je v první řadě potřeba zaměřit se na obecnější politiku bydlení, jejíž nefunkčnost nebo naprostá absence teprve vytváří ve městech podmínky, za kterých se tyto individuální kroky jeví jako racionální. AirBnb samo o sobě nemůže za to, že bydlení ve velkých městech přestává být dostupné. Je to spíš důsledek. Proces, ve kterém stále více lidí chce navštěvovat velká města a bydlet v nich, by nastal přirozeně i bez AirBnb. Potřebujeme zkrátka větší politická rozhodnutí. Boom krátkodobých pronájmů je symptom selhávající politiky bydlení.

Vaše práce se často zaměřuje na to, co zůstává mimo záběr: podniky bez recenzí, místa bez dat a komunity, které algoritmus nedokáže správně zařadit. Jak lze mapovat nepřítomnost – a jak poznáme, zda něco skutečně neexistuje, nebo zda to jen nedokážeme vidět?

Pracovat s digitálními daty přináší spoustu výhod pro kategorizaci, ale má to své stinné stránky. Spousta jevů, míst a institucí např. nemá webovky ani dostatečně kvalitní či moderní digitální stopu, skrze kterou by je mohlo digitální mapování postihnout. Kromě online světa je tu pořád ještě poměrně obsáhlý offline svět, který je dnes složité nějak uchopit . Protože jsem přesvědčená, že digitální práci musí doprovázet ta terénní. Prostě je potřeba jít do hospody.

Tak to nezní tak špatně.

Že ne? Zkrátka neexistuje magický nástroj, jak se téhle cestě vyhnout. A nemyslím jen hospodu samozřejmě, myslím jít ven, mezi lidi, do komunity, na ta místa.

Možná je to docela dobrý recept i pro jiné oblasti života, které jsme přesunuli do digitálního světa.

A možná je to nakonec i hezčí cesta. Vstát od počítače.

„Čím víc budou města napříč kontinentem utvářena totožnou logikou totožných algoritmů, tím podobnější si budou."

Pak je tu otázka distribuce viditelnosti. Prostřednictvím své práce o restauracích, Airbnb a městských čtvrtích ukazujete, že viditelnost není rozdělována rovnoměrně. Co se děje s městem a jeho obyvateli, když se viditelnost stává podmínkou ekonomického – a někdy i společenského - přežití?

Města začínají být standardizována. Londýn, Paříž, Amsterdam - stále větší části evropských metropolí začínají být k nerozeznání od podobných v ostatních městech. Stejné trendy, stejné prostory, stejné produkty.

Já se pohybuju hlavně mezi Brnem, Prahou, Berlínem a Bruselem a všímám si toho už delší dobu…

Všímá si toho stále více lidí. A je to přirozený důsledek těch mechanismů, o kterých se teď bavíme. Čím víc budou města napříč kontinentem utvářena totožnou logikou totožných algoritmů, tím podobnější si budou.

A kde se to zastaví?

Až budou všechna města úplně stejná a naplní se tak ideál evropské unifikace, ne? To si samozřejmě dělám legraci, je to přesně opačný výsledek, než který si ve skutečnosti lidé přejí. Právě proto se domnívám, že v určitém bodě můžeme očekávat backlash. Jeho příznaky můžeme sledovat už dnes. Unikátní, osobitá, opomenutá místa jsou stále více trendy. Touha spotřebitelů získat produkt přímo od farmáře je motivovaná i touhou obejít působení algoritmů, jejichž kritéria kvality nebo dostupnosti jsou nám vlastně odcizená, protože sledují vlastní ekonomickou logiku.

Já věřím, že tenhle odpor bude narůstat a začneme se pomalu vracet k doceňování individuálních specifik, osobitosti, unikátnosti. Věřím, že si rozvzpomeneme, v čem byla Evropa tak unikátní - že člověk po ní mohl cestovat a na globálně malém prostoru objevovat naprosto osobitou historii, chuť, komunity, tradice atd.

Vaše mapy často odhalují hranice a nerovnosti, které jsme si zvykli považovat za přirozené. Jak ale rozlišujete mezi hranicí, kterou data skutečně odhalila, a hranicí, kterou vytvořil samotný model, zvolené kategorie nebo původní otázka výzkumníka či výzkumnice?

To je opět dobrá a opět složitá otázka. To rozhodnutí, který algoritmus pro analýzu dat a strojové učení využít musí nakonec vždycky učinit ten výzkumník nebo výzkumnice. Můj přístup je takový, že se v té volbě snažím být naprosto transparentní (což je ostatně hlavní věc, kterou bychom měli požadovat po algoritmech těch platforem). A kromě toho se vždy snažím použít víc různých variant. Snažím se zpochybňovat sebe sama v celém průběhu. A vyhýbat se tomu, abych od začátku intuitivně prioritizovala nějakou strukturu, která mi z toho výzkum začne vystupovat. Připomínat si, že to může být ošemetné, že může jít jen o jednu z možných cest. Každá taková struktura nás může mnohé naučit, ale nesmíme ji zbožštit. Pořád je to jeden model z mnoha.

Považujete se tedy spíš za datovou analytičku, nebo vypravěčku příběhů? Anebo je to od začátku

smíchané a jsme spíš svědky zrodu nového vědecko-novinářského odvětví?

Přiklonila bych se k tomu poslednímu. Část práce máme společnou s datovými vědci, k výzkumu pak přidávám narativy a nakonec se snažím vyprávět příběhy, které analytici v tom výzkumu nutně nevidí. Vidět víc do dálky. Pořád ale stojí má práce na datech, ze kterých pak vedou určitá "potrubí". S jejich pomocí se pak snažím odhalovat kontexty a ptát se, co znamenají. A to především v historicko-společenském kontextu.

Takže jako váš čtenář se de facto stávám sám výzkumníkem, protože mě učíte chápat, jak ta data fungují.

Přesně tak. Přijde mi důležité, aby lidé věděli, jak lze strojové učení prakticky využívat.

„Narazila jsem i na výzkumy, které si všímají propojení mezi zánikem „třetích míst" a nárůstem krajní pravice v určitých oblastech."

Ve svých textech se věnujete hospodám, kavárnám, klubům a dalším „třetím místům", jak je nazýváte - prostorům, kde se lidé setkávají a které nejsou ani jejich domovem, ani pracovištěm - a také úbytku těchto míst. Británie má tradici takových míst, celou „hospodskou kulturu" podobnou té v České republice, a s jejich mizením čelí podobnému problému. Co nám jejich zánik nebo proměna říkají o stavu společnosti, důvěře mezi lidmi a naší schopnosti žít vedle těch, které jsme si sami nevybrali?

To je filozofická otázka. Jsem přesvědčená, že je to propojené s prohlubujícím se rozdělením ve společnosti. Místa pro každého mizí, nebo se proměňují v místa, která jsou jen pro vybranou skupinu. Narazila jsem i na výzkumy, které si všímají propojení mezi zánikem "třetích míst" a nárůstem krajní pravice v určitých oblastech.

Takže hospody proti fašismu?

Jo, to by byl můj slogan.

Váš výzkum oblastí, jako jsou grantové programy, ukazuje, že nerovnost často nevychází jen z nedostatku peněz, ale také z nerovných schopností porozumět pravidlům, používat správný jazyk a orientovat se v institucích. Jak by vypadala společnost, která by nepomáhala jen těm, kdo jsou schopni získat „správnou mapu" systému?

Základním účelem grantů je pomáhat určitým přínosným institucím, aby mohly konkurovat silnějším. Můj výzkum ve Florencii si ale všímal jiného obecného trendu - totiž že tyto granty nerovnosti prohlubovaly a vytvářely nové. Další krok? Inu, kdyby se nám tohle dilema podařilo vyřešit, tak bychom vlastně vyřešili nerovnost jako takovou. Dá se uvažovat o nějakých institucích, které by měly distribuci grantů na starosti, ale to je hudba budoucnosti.

V tuhle chvíli se musíme soustředit na změnu grantového systému, který bude ty prostředky líp alokovat, a částečně taky samozřejmě ty recipienty vzdělávat v tom, jak na tyhle prostředky dosáhnout.

A co by byl v tomhle první krok?

První krok je zvyšování povědomí o tom, že tenhle problém vůbec existuje.

No vida, takže to, co děláme my dva právě teď!

Vlastně jo.

Takže jsme něco jako pionýři revoluce.

Přesně tak. My uděláme tenhle první krok a zbytek bude na ostatních.

„Moje vysněná mapa by dokázala zoomovat až k podstatě drobných sociálních interakcí."

Moje poslední otázka bude tradičně asi nejfilozofičtější . Půjde mi o nějakou imaginaci. Každou osobnost, kterou zveme na Inspirační Fórum, se na závěr rozhovoru snažíme přimět k trochu odvážnější představivosti o tom, jak by mohl vypadat lepší svět. Představte si, že byste mohla vytvořit mapu něčeho, co zatím neumíme měřit ani přesně pojmenovat. Co by nám měla ukázat - nejen proto, aby nám pomohla lépe se orientovat ve světě, ale možná také abychom pochopili, jaký svět stojí za to společně vytvářet?

Mám v sobě takové to základní puzení datové vědkyně. Přála bych si získat co nejvíc dat, kolik je vůbec možné. Moje vysněná mapa by dokázala zoomovat až k podstatě drobných sociálních interakcí. S čím se setkáme od probuzení přes cestu do práce, co a kdo všechno cestou formuje naše úsudky a reakce, a jak to formuje to, kým doopravdy jsme.

To zní skvěle, konečně bychom se mohli definitivně zbavit zodpovědnosti za důsledky svých činů. Anebo?

Anebo začít budovat lepší svět bez nenávisti.

Lauren, díky za rozhovor. A kdybyste chtěla v Jihlavě poradit tu správnou hospodu, obraťte se místo Google Maps na nás v Inspiračním Fóru. Budeme mít pár tipů.

Vynikající, budu se těšit.

Rozhovor byl zveřejněn v Deníku N.